

Карчевський М.В.

доктор юридичних наук, професор

Луганський державний університет внутрішніх справ

імені Е.О. Дідоренка

Місто Сєверодонецьк

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ (2013-2020)

Доступність інформаційних технологій та даних офіційної кримінальної статистики дають нагоду використовувати методологію Data Science, здійснюючи цілком відтворювані кримінологічні дослідження. Саме таке дослідження нами проведено[1]. Отримані візуалізації дають змогу охарактеризувати зміст даних щодо протидії злочинності в Україні, що містяться у звітах Офісу Генерального прокурора України та Державної судової адміністрації за 2013–2020 роки. Результати роботи може бути використано для формулювання висновків щодо загальних тенденцій протидії злочинності в Україні, а також як емпірична база й підґрунтя побудови гіпотез дальших досліджень. Усі дані оброблялися лише автоматизовано. На їх підставі, знову ж таки програмним способом, будувалися візуалізації, що використовуються для формулювання висновків. В онлайн-додатках до цієї розвідки представлено вихідні дані, дані, придатні до автоматизованої обробки, програмні коди для отримання первинних даних, їх обробки й візуалізації, графічні файли візуалізацій[2].

Основні зроблені нами висновки наступні. Ключові тенденції, що характеризують кримінально-правове регулювання в Україні в період із 2013 по 2020 роки, такі: зменшення кількості облікованих проваджень і засуджених осіб, зменшення суворості покарань, що призначаються. Можна вважати, що все означене свідчить про стійке зростання ефективності національного кримінально-правового регулювання. Менш суворі покарання забезпечують більш результативну протидію злочинності. Є підстави прогнозувати далі стабільне зменшення злочинності.

Водночас така гіпотеза пояснює далеко не всі встановлені характеристики національного кримінально-правового регулювання. По-перше, кількість

облікованих проваджень щодо кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XIII Особливої частини КК, із 2014 по 2016 роки зменшується з 30 до 23 тисяч, а з 2017 по 2020 роки становить майже 28, 29 тисяч (віз. 12, 96). Подібну динаміку повторює і кількість засуджених осіб, яка з 2014 по 2016 роки зменшується з 14 до 9 тисяч, а з 2017 року тримається на середньому рівні – майже 10 тисяч. Видається, що означені коливання пов'язані радше з процесами реформування підрозділів Національної поліції щодо протидії незаконному обігу наркотиків, а загальне падіння показників обліку й засудження не свідчить про те, що відповідна соціальна проблема набула меншої гостроти. Такий висновок підтверджує і динаміка засудження за кримінальні правопорушення, передбачені статтями 307 та 309. У 2014 році за незаконні дії, пов'язані зі збутом наркотиків, було засуджено 2271 особа, а за подібні дії, але не пов'язані зі збутом – 9197 осіб (віз. 153, 219). У 2020 році відповідні показники становили 8450 та 559 осіб відповідно. Тобто, якщо в 2014 році на один розглянутий у суді факт збуту наркотиків припадало чотири факти незаконних дій, не пов'язаних зі збутом, то у 2020 році відповідне співвідношення становило 1 до 15. Зрозуміло, що засудження за збут наркотичних засобів потребує якісно іншого рівня складності досудового розслідування та судового розгляду. З огляду на зазначене визнаємо, що динаміка протидії другій за поширеністю групі кримінальних правопорушень є такою, що свідчить радше про недостатню реалізацію публічного інтересу в належній кримінальній юстиції, ніж про зниження рівня відповідної злочинності.

По-друге, протидія кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності. Було встановлено, що протягом досліджуваного періоду суттєво змінилася структура засуджених осіб за кримінально-правовою кваліфікацією. Якщо до 2018 року більшість осіб засуджували за отримання неправомірної вигоди, то починаючи з 2018 року – за пропозицію неправомірної вигоди. Абсолютні значення ще більш промовисті: у 2014 році за отримання неправомірної вигоди засуджено 445 осіб, за пропозицію – 106; у 2020 році за отримання неправомірної вигоди засуджено 81 особу, за пропозицію – 598. До того ж процес був поступовим, відповідні тенденції зменшення / збільшення кількості засуджених осіб прослідковувалися протягом усього періоду спостережень. Чи означає це, що головною проблемою протидії

корупції в Україні стала пропозиція неправомірної вигоди? Чи відповідає офіційна статистика реальній соціальній ситуації?

Для відповіді на поставлені запитання ми провели розвідувальний контент-аналіз обвинувальних вироків за ст. 369 КК, які було винесено в 2020 році та представлено в базі інформаційно-аналітичної системи «Закон-онлайн». За названими ознаками було встановлено 404 судові рішення. Перші п'ять мали майже тотожні обставини та стосувалися пропозиції неправомірної вигоди поліцейським (прикордонникам) під час виконання ними службових обов'язків у складі добових нарядів (охорона громадського порядку, виконання обов'язків на пункті пропуску через державний кордон тощо). У всіх судових рішеннях йшлося про угоду щодо визнання винуватості. Вироки ухвалили судді судів Чернігівської, Сумської, Луганської, Волинської та Рівненської областей[3]. Тотожність обставин і географічний розподіл дають змогу розглядати отриману добірку судових рішень як репрезентативну для розвідувального аналізу.

Що ж до сформульованих запитань про відповідність фактичної судової практики соціальному запиту протидії корупції, вважаємо, що було отримано досить даних для негативної відповіді. Навряд чи сукупність актів застосування кримінального права, майже 4/5 якої являє собою засудження по угоді за пропозицію правоохоронцеві в складі добового наряду незначної неправомірної вигоди є такою, що відповідає соціальній потребі протидії корупції. У такому контексті зменшення кількості осіб, засуджених за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, навряд чи свідчить про високу ефективність кримінально-правової протидії корупції.

По-третє, не менш болісна соціальна проблема кримінально-правового регулювання у сфері безпеки дорожнього руху. За даними Національної поліції, із 2017 року в ДТП гине майже дев'ять–десять осіб щодня. За даними Державної судової адміністрації, аналогічний період характеризується зменшенням кількості засуджених осіб із 2300 до 1721 особи та збільшенням закритих справ із 1772 до 2191. Майже дзеркальна та з огляду на специфіку показників «герметична» зміна. Знову ж таки, можна сформулювати непросте запитання: зафіксована статистикою зміна тактики кримінально-правового забезпечення безпеки дорожнього руху – це

соціальний тренд, що свідчить про більшу схильність потерпілих від ДТП до примирення, чи статистика відображає зростання непрофесійності досудового розслідування та впливу неформальних практик під час судового розгляду?

По-четверте, наведені дані не вичерпують прикладів неоднозначних тенденцій фактичної практики кримінально-правового регулювання в контексті наявних соціальних потреб. Згадаймо й збільшення кількості засуджених за злочини проти основ національної безпеки з одночасним збільшенням майже до 90% звільнення від покарання за найбільш поширені злочини цієї групи в умовах гібридної війни, і зменшення кількості засуджених за незаконне поводження зі зброєю з одночасним збільшенням кількості закритих справ в умовах «чорного» ринку зброї, що зростає, тощо. Водночас звернемо увагу на загальну характеристику професійного дискурсу у сфері кримінальної юстиції. Досить усталеною є думка про те, що працівники правоохоронних органів проводять тривалу роботу щодо документування злочинних дій, а коли матеріали опиняються в суді, то використання неформальних практик дає змогу уникнути покарання. Не менш поширеною є й оцінка діяльності працівників правоохоронних органів як непрофесійної. Якість проведення досудового розслідування постійно падає, суди отримують такі матеріали, які унеможливають притягнення до відповідальності й призначення справедливого покарання. Тобто професійна комунікація фокусується на перекладанні відповідальності за неефективні дії щодо протидії злочинності між суб'єктами кримінально-правового регулювання. Водночас проведене дослідження об'єктивно показує поступове зменшення суворості покарання, зменшення частки обвинувальних вироків і кількості облікованих кримінальних проваджень, які не завжди зумовлені об'єктивними процесами зменшення злочинності.

Отже, як антитеза до висловленої попередньо гіпотези про загалом позитивну оцінку тенденцій та прогнозу протидії злочинності, може бути сформульована така інтерпретація результатів дослідження: через відсутність конструктивної професійної комунікації правоохоронних органів, прокуратури та судів публічний інтерес у належному функціонуванні системи кримінальної юстиції реалізовується не цілком. Непрофесійні дії під час обліку кримінальних проваджень, досудового розслідування та судового розгляду істотно зменшують ефективність протидії злочинності.

Розповсюдження непрофесійних дій створює широке корупційне поле, критично збільшуючи можливість уникнення покарання. Є підстави прогнозувати падіння рівня суспільної довіри до соціальних інститутів, які забезпечують дотримання законів, та, як наслідок, зростання злочинності.

На наше переконання, реальний стан справ почасти передають як перша, так і друга гіпотези. Дійсно, спостерігається певне зменшення рівня злочинності, але водночас фактично існують означені негативні процеси в сфері кримінальної юстиції. Мінімізація ризиків розвитку цих процесів, окрім традиційних заходів (законодавчих, організаційних, адміністративних, технічних, інфраструктурних тощо), передбачає передусім зміну фокусу професійної комунікації, що має бути скерована не на пошук «слабких ланок», а на ефективну реалізацію публічного інтересу належного функціонування кримінальної юстиції.

Список використаних джерел:

1. Карчевський М.В. Протидія злочинності в Україні (2013-2020): інфографіка. - Київ : ВАІТЕ, 2021. - 312 с.
2. Репозитарій он-лайн додатків знаходиться у вільному доступі за адресою, URL: <http://github.com/Nickolay78/Combating-crime-in-Ukraine-2013-2020>
3. Вирок від 06.05.2020 у справі № 733/359/20 Бахмацький районний суд Чернігівської області. Вирок від 22.09.2020 у справі № 585/1976/20 Роменський міськрайонний суд Сумської області. Вирок від 03.11.2020 у справі № 423/2591/20 Лисичанський міський суд Луганської області. Вирок від 17.12.2020 у справі № 162/686/20 Любешівський районний суд Волинської області. Вирок від 17.07.2020 у справі № 566/1640/19 Млинівський районний суд Рівненської області.